

לב. בעניין מלחמות ישראל על פי הרמב"ם

המשנה בסוטה (דף מד ע"ב) דנה בסדרי

המלחמות ונחלקו בה חכמים ור' יהודה:

...במה דברים אמורים - במלחמות הרשות,

אבל במלחמות מצווה הכל יוצאין, אפילו

חתן מחדרו וכלה מחופתה. אמר רבי יהודה:

במה דברים אמורים - במלחמות מצווה אבל

במלחמות חובה הכל יוצאין. אפילו חתן

מחדרו וכלה מחופתה.

בגמרא מבוארת מחלוקתם:

אמר רבה: מלחמת יהושע לכבוש דברי הכל

חובה מלחמת דוד לרווחא דברי הכל רשות

(רש"י, שנלחם בארם צובא להוסיפה על ארץ

ישראל ובשאר סביבותיה להעלות לו מנחה

ומס עובד). כי פליגי למיעוטי גויים דלא

ליתי עלייהו. מר קרי לה מצווה ומר קרי לה

רשות. נפקא מינה לעוסק במצווה שפטור מן

המצווה.

כלומר, לפי חכמים המלחמה דלא ליתי גויים

עלייהו היא מלחמת רשות, לפי ר'

יהודה זו מלחמת מצווה. הרמב"ם בפירוש

המשניות מסביר, שהכוונה ל"מלחמת עמים

הנלחמים בהם כדי להחלישם שלא יילחמו

בישראל ולא יתנפלו על ארצם", ופוסק

כחכמים. והתימה היא. מדוע לא הזכיר מלחמה

זו ב"ד החזקה' בין שאר מלחמות הרשות. על

זה כתב הלחם משנה. שמלחמה זו נכללה

במלים "להרבות גדולתו ושמעו", דהיינו

להרתיע את האויב שלא יתנפל על ישראל.

הקושי בדבריו של הלחם משנה בולט ועמדו על

כך מפרשים אחרונים: אם זו כוונת הרמב"ם,

מדוע אינו אומר זאת בפירוש? בכל אופן, אם

נקבל את פירושו, שכוונת הרמב"ם למלחמת

א

כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מלכים ה"א-ב):

אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצווה.

ואי זו היא מלחמת מצווה - זו מלחמת

שבעה עממים, ומלחמת עמלק ועזרת ישראל

מיד צר שבא עליהם. ואחר כך נלחם

במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם

שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל

ולהרבות בגדולתו ושמעו. מלחמת מצווה

אינו צריך ליטול בה רשות בית דין. אלא

יוצא מעצמו בכל עת. וכופה העם לצאת.

אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה

אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

הגדרת הרמב"ם למלחמת מצווה ברורה: רק

אחת משלוש מלחמות - שבעה עממים,

עמלק והגנה. אולם הגדרת מלחמת רשות אינה

ברורה כל צורכה ודורשת עיון. מלחמת רשות

היא "המלחמה שנלחם... כדי להרחיב גבול

ישראל ולהרבות גדולתו ושמעו". ניתן לפרש,

שבהגדרה זו כלולים שני סוגי מלחמות: האחת

להרחיב גבול ישראל. והשנייה להרבות גדולתו

ושמעו. וכך אמנם סובר המאירי בפרושו על

המשנה בסנהדרין (בפרק א'). אולם אפשר

להבין, שכוונת הרמב"ם, שישנה הגדרה אחת

למלחמת רשות, היא כוללת קיום שתי מטרות:

להרחיב גבול ישראל, ולהרבות גדולתו ושמעו.

הלחם משנה על אתר מפרש, שכוונת הרמב"ם

לשני סוגי מלחמות. ומוסיף, שבמלים "להרבות

גדולתו ושמעו" כוונת הרמב"ם למלחמת

הרתעה, היינו, מלחמה שמטרתה להרתיע את

האויב מלתקוף את ישראל. בזה רוצה הלחם

משנה ליישב קושי ידוע בדברי הרמב"ם.

תמצא בך... והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' א-להיך".
דברי הרמב"ם על עשיית מלחמה בכל לבו ובכל נפשו. וכן דבריו על קידוש השם ועל מלחמות ה'. נובעים מתפיסתו את המלחמה כמלחמה על ייחוד השם, כדבריו: "וידע כי על ייחוד השם הוא עושה מלחמה". דברי רמב"ם אלו מוסבים על מלחמת רשות כמשתמע מדבריו בראש ההלכה: "מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו", ודברים אלה שייכים רק במלחמת רשות כמבואר שם (הלכה ד): "במה דברים אמורים שמחזירים אנשים אלו מעורכי מלחמה? במלחמת הרשות, אבל במלחמת המצווה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה". אולם ניתן לומר, שכלל דבריו של הרמב"ם בהלכה זו אמורים גם במלחמת מצוה, אעפ"י שישירות נאמרו הדברים בקשר למלחמת רשות. ועיין בהלכה א בפרק זה שכתב:

אחד מלחמת מצווה ואחר מלחמת הרשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה וזהו הנקרא משוח מלחמה.

וכתב על זה בהשגות הראב"ד:

א"א: אפשר להיות זה לעניין 'אל ירך לבבכם'. אבל לעניין שאר החוזרים מעורכי המלחמה לא נאמר אלא למלחמת הרשות אבל לא למלחמת מצווה. והכי איתא בגמרא.

וכתב על זה הלחם משנה:

ורבנו לא חש להאריך שהוא פשוט. נלמד ממה שכתב לקמן, דבמלחמת חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה ואם כן ודאי שאינו מדבר אז אלא "אל ירך לבבכם" וכו' לבר.

אולם בספר המצוות. מצווה עשה קצא, כתב

הרתעה, אפילו לא נקבל שהכוונה להרתעת "עמים הנלחמים בהם" (כבפירוש המשניות), אלא שהכוונה להרתעה באופן כללי - ואם נוסיף לזה, שכוונת הרמב"ם לא לשתי מלחמות אלא למלחמה אחת בעלת מטרה כפולה - להרחיב גבול ישראל ולהרתיע, ריככנו במקצת את תפיסת הרמב"ם ביחס למלחמת רשות, 2 שאינה מלחמת התפשטות גרידא. אלא מלחמה, שיש לה גם מטרה נוספת - הרתעת האויבים.

ב

כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות מלכים הט"ו:

"מי האיש הירא ורך הלבב" כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שייכנס בקשרי המלחמה, יישען על מקווה ישראל ומושיעו בעת צרה. וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה. וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו. אלא ימחה זכרונם מלבו וייפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה. שנאמר: "אל ירא לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצווארו. ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו. הרי זה כמי ששפך דמי הכול, שנאמר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". והרי מפורש בקבלה: "ארור עשה מלאכת ה' רמיה וארור מנע חרבו מדם". וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם. ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: "כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמות ה' אדני נלחם ורעה לא

ייחוד השם, או כלשונו בספר המצוות: "לעזור דת ה' להינקם מהסכלים המפסידים יושר המדינות" - טעונה הסבר. מלחמת רשות לפי הרמב"ם היא מלחמה "כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו", וקשה לראות במלחמה שמטרתה היא להרחיב גבול ישראל, מלחמה למען ייחוד השם. באשר למלחמת מצווה אמנם פשוט שאנו רואים אותה כ"מלחמת ה'", היות שנצטוונו בה מפי הגבורה. אולם קביעת הרמב"ם שהמלחמה היא מלחמה "למען ייחוד השם" לענ"ד אינה מובנת מאליה.

ניתן אולי להסביר זאת על פי דבריו של הרמב"ם במקומות אחרים. לדעת הרמב"ם שלוש מלחמות הן המוגדרות כמלחמת מצווה: מלחמת שבעה עממים, מלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם. באשר למלחמת שבעה עממים, הרמב"ם ראה בה מלחמה למען התורה, מפני שלדעתו, עיקר מגמתם של שבעת העממים, שנלחמו נגד בני ישראל, היתה מלחמה נגד התורה. וכך כותב הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק מה) בדברו על מקום המקדש:

ואין ספק אצלי גם כן, שהמקום אשר יחדו אברהם בנבואה היה ידוע אצל משה רבנו ואצל רבים, שאברהם ציווה אותם שיהיה זה בית עבודה כמו שבאר המתרגם ואמר: 'ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר קדם די הכא יהון פלחין דריא' וגו'. ואשר לא התבאר בתורה ולא נזכר בפרט אבל רמז אליו ואמר 'אשר יבחר ה' וגו'. יש בו אצלי שלש חכמות: האחת מהם - שלא יחזקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה כשידעו שזה המקום מן הארץ הוא תכלית התורה.

הרמב"ם דבמלחמת מצווה אין בה לא תוכחות ולא הכרזה. וכך כותב שם הרמב"ם:

מצוה קצא: היא שציוונו שנמנה כהן שיוכיח לעם תוכחת המלחמה ויחזיר מי שאינו ראוי לו להילחם או לחולשה. בעבור שתהיה מחשבתו בעניין יחייב לו מיעוט הגבורה למלחמה. והם שלושה דברים שבאר הכתוב, ואחר כך ייכנסו למלחמה. וזה הכהן נקרא כהן משוח מלחמה. ויאמר בתוכחת הלשון האמור בתורה ויוסיף על זה מאמרים יעוררו הלבבות למלחמה ויביאם לסכן את עצמם לעזור דת ה' לעובדו ולשמור מצוותיו להינקם מהסכלים המפסידים יושר המדינות! והוא אומרו יתעלה "והיה כקרבכם" וגו'.

ומסיים הרמב"ם:

וזה כולו, רוצה לומר - תוכחת משוח מלחמה והכרזה בעורכי המלחמה היא חובה במלחמת הרשות ובה הוא דין התוכחות, ואמרו מלחמת מצווה אין בה שום דבר מזה לא תוכחות ולא הכרזה כמו שהתבאר בשמיני מסוטה ושם התבאר משפטי מצווה ז.²

הרמב"ם אינו מסתפק בקביעה, שהמלחמה היא בעצם מלחמה למען ייחוד השם. אלא דורש, שכל לוחם ידע זאת. וכלשונו: "וידע כי למען ייחוד השם הוא עושה מלחמה". **תפיסה** זו של הרמב"ם לראות בכל מלחמה, אפילו במלחמת רשות, מלחמה למען

1 במהדור' ר' חיים העליר ז"ל הנוסח הוא: "לעזור דת ה' ולשומרה ולהינקם מהסכלים בה המפסידים יושר המדינות"
2 אשר לסתירה בדברי הרמב"ם - אין כאן המקום להאריך ועיין בהערות ר' חיים העליר ז"ל בספר המצוות במהדורתו.

למרות כל האמור לעיל. קשה לראות במלחמת רשות, שכל מטרתה היא להרחיב גבולות ישראל. ולהרבות גדולתו ושמעו של המלך, מלחמה למען ייחוד השם. גם אם נקבל את הפירוש שהצענו. שכוונת הרמב"ם למלחמת התפשטות שמלווה במטרה נוספת של הרתעה, לא נמלטנו מן הקושי. כל שכן אם נקבל את פירושו של הלחם משנה, שהרמב"ם מדבר על שתי מלחמות.

מלך ישראל רשאי ומוסמך להילחם מלחמת רשות. אמנם לשם כך הוא זקוק לאישור מבית דין של שבעים ואחד³, אך היציאה למלחמה זו תלויה ברצון המלך. קביעה זו טעונה הסבר, כיצד משתלבת היא עם תפקידו של המלך כפי שהוגדר על ידי הרמב"ם עצמו (סוף פרק ד): "ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהילחם מלחמות ה'. אין ממליכים מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר: 'ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו'". אם זו מגמתו של המלך. כיצד היא מתיישבת עם מלחמה להרבות גדולתו ושמעו, כמו כן יש להבין באיזו דרך פועל המלך "למלאות את העולם צדק לשבור זרוע רשעים", שהרי אין זה מתקבל על הדעת, שבאומרו "למלאות את העולם צדק", התכוון הרמב"ם רק לעולם של ישראל.

ג

כתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות מלכים (הלכות א-ד):

3 עיין רמב"ם שם. פ"ה, ה"ב וע"ע ר"י הר"ן, סנהדרין כב; ובפיה"מ לרמב"ם סנהדרין פ"א מ"ה.

והשנית שלא יפסידוהו מי שהוא בידם עתה וישחיתוהו בכל יכולתם.

כלומר, אילו ידעו הכנענים איה מקום המקדש. היו נאבקים בכל יכולתם כדי למנוע את ישראל מהגיע אל תכלית התורה. אם על ידי הריסת הר המוריה, ואם על ידי מלחמה חזקה על מקום ההר. אם יש לראות במלחמתם של שבעת העממים מלחמה נגד תכלית התורה, אפשר שיש להבין כך גם את מלחמת עמלק בישראל. ומתברר, איפוא, שמלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק הן מלחמות למען ייחוד השם.

גם מלחמת הגנה, "עזרת ישראל מיד צר", יש בה מימד של ייחוד השם, על פי דברי הרמב"ם באיגרת תימן (מהדורת רמב"ם לעם, עמ' קטו-קטז):

ומפני שייחד אותנו הבורא במצוותיו ובחוקותיו והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותו ובמשפטיו שנאמר: 'ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים', קנאונו הגויים כולם על דתנו קנאה גדולה וילחצו מלכיהם בשבילה לערער עלינו שטנה ואיבה. ורצונם להלחם בה' ולעשות מריבה עמו, ואלהים הוא ומי ירב לו. ואין לך זמן מאז שנתנה לנו תורה שכל מלך עובר עבודה זרה גובר או מכריח או מתגבר או אנס, שאין תחילת כוונתו ודעתו לסתור תורתנו ולהפוך דתנו באונס בניצחון ובחרב. כמו עמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכדנצר וטיטוס ואדריינוס והרבה כיוצא בהם..

הרמב"ם רואה, איפוא, בכל מלחמותיהם של הגויים נגד ישראל רצון להילחם נגד הקב"ה. לאור זה יש מקום לראות את מלחמת ההגנה של ישראל כמלחמה על ייחוד השם.

אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום. אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצווה. שנאמר: 'כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום'. אם השלימו וקיבלו שבע מצוות שנצטוו בני נח עליהן, אין הורגין מהם נשמה והרי הם למס. שנאמר: 'היו לך למס ועבדוך'. קיבלו עליהם המס ולא קיבלו העבדות או שקיבלו העבדות ולא קיבלו המס אין שומעין להם עד שיקבלו שניהם. והעבדות שיקבלו הוא שיהיו נבזים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם. ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבעולם. והמס שיקבלו, שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם וממונם... ויש למלך להתנות עמם שיקח חצי ממונם או הקרקעות ויניח כל המטלטלים. או המטלטלים ויניח הקרקעות כפי מה שיתנה.

ואסור לשקר בביתם ולכזב להם אחר שהשלימו וקיבלו שבע מצוות. ואם לא השלימו או שהשלימו ולא קיבלו שבע מצוות. עושים עמהם מלחמה והורגים כל הזכרים הגדולים ובוזזין כל ממונם וטפם, ואין הורגין אשה ולא קטן, שנאמר: 'והנשים והטף' - זה טף של זכרים. במה דברים אמורים? במלחמת הרשות שהוא עם שאר האומות, אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהן נשמה... ומנין שאינו מדבר אלא באלו שלא השלימו... מכלל ששלחו להם לשלום ולא קבלו.

וכתב שם בכסף משנה: "כתב הראב"ד: זה שיבוש אלא שיכול לומר השלימו לקבל המצוות, עכ"ל. טעמו לומר, שבעה עממין ועמלק אף על פי שהשלימו ורצו לקבל עליהן

מס ועבדות הורגין אותן, אלא שאפשר לטעון בעד רבנו ולומר שבכלל השלימו הוא קבלת שבע מצוות, שאם קיבלו עליהם שבע מצוות הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים". ומתבאר מתוך דברי הרמב"ם הללו שעם קבלת שבע מצוות וקבלת מס ועבדות, הושגה מטרת המלחמה ושוב אסור להילחם.⁴ וכן משמע מדבריו שנית בהלכה ג - "ואסור לשקר בביתם ולכזב להם אחר שהשלימו וקיבלו שבע מצוות". טעמו של דבר אפשר להבין על פי מה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק ח' ה"י):

משה רבנו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל שנאמר: "מורשה קהלת יעקב", ולכל הרוצה להתגייר משאר האומות שנאמר: "ככם כגרי", אבל מי שלא רצה אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות. וכן ציווה משה רבנו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא יקבל יהרג.

מכאן שהכפייה לקבלת שבע מצוות אינה נובעת מן המצב המלחמתי. חובת הכפייה לקבלת שבע מצוות היא חובה כללית המוטלת על ישראל בכל עת, וברור איפוא, שבעניין זה אין המלך רשאי לנהוג בגמישות. חובה זו אומנם מוטלת על ישראל, אך לא מצאנו, שהותרה מלחמה למטרה זאת. ומסתבר הדבר שאסור להסתכן למענה. מלחמה הותרה רק אם מטרה זאת הינה חלק ממטרה נרחבת הכוללת בתוכה רצון להרחיב גבול ישראל

4 אמנם באשר לקבלת המס - יכול המלך לנהוג בגמישות כמובא בהלכה ב: "ויש למלך להתנות עמהם וכו'": לא כן באשר לקבלת שבע מצוות ועבדות.

שהתורה חידשה היתר להילחם מותר להילחם, ובמקום שאין היתר כזה אסור להילחם. טעמו של דבר הוא, שבכל מלחמה ישנם שני חששות: ליהרג ולהרוג, (כמובא במדרש וברש"י פרשת וישלח "וירא יעקב מאד ויצר לו" - וירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג היא את אחרים") ושני החששות קשורים באיסורים מדאורייתא, ואכמ"ל.⁵

דברי החזון איש מוסבים רק על מלחמת רשות בשאר האומות ולא על מלחמת מצווה בעמלק ושבעה עממים. אבל הכסף משנה (פ"ו ה"ד שהוזכר לעיל), כתב שהדברים אמורים גם במלחמת עמלק ושבעה עממים, אולם מסתבר שדבריו של הכסף משנה שייכים רק אם קיבלו עליהם בבית דין. אם כן, סבור החזון איש בדעת הרמב"ם, שלא הותרה יציאה למלחמת רשות להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו, אלא אם כן מתלווה לה מטרה נוספת והיא. לכוף את העם, שעמו ישראל נלחם, לקבל עליו שבע מצוות.

תפיסה זו של החזון איש, תואמת גם את דעתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל. אשר כותב באיגרותיו ביחס למלחמות ישראל (איגרות הראי"ה, ח"א, איגרת פט, עמ' ק):

ועזיבת האלילים היא נאותה לתעודת ישראל הכולל. ומובן שמכל מקום היה הדבר מסור לבית דין לראות מצב המוסר של העבודה

5 ועוד יתכן להסביר על פי שיטת האחרונים הסוברים שאומה השומרת שבע מצוות מוגדרת כגרי תושב גם אם לא עברה תהליך של קבלה. קבלה בבית דין נחוצה רק כאשר אדם פרטי פורש מן העם שלו שאינו שומר שבע מצוות. שיטה זו מורחבת בשו"ת אמרי שפר (לר"א קלצקין סימן צ"ב), ומובאת בהערת הרב ראובן מרגליות לספר חסידים (סי' שנ"ח).

ולהרתיע את האויבים, נשאלת איפוא השאלה, מה הדין כאשר המלחמה היא נגד עמים, שאינם עובדי אלילים וכבר קיבלו עליהם שבע מצוות, האם מותר להילחם נגדם, כאשר המטרה היא אך ורק הרחבת גבול ישראל ולא מתלווה אליה מטרה נוספת של קבלת שבע מצוות? תשובה לשאלה זאת ניתנה על ידי החזון איש זצ"ל (על הרמב"ם הלכות מלכים פרק ו'):

ואף לדעת רבנו דגם בשאר אומות צריך לקבלת ז' מצוות ומשמע דאם קיבלו ז' מצוות ולא מס ועבדות כשאינן להילחם בהן, נראה דהיינו דווקא בבאין לקבל השתא ז' מצוות. אבל אותן שמקיימין ז' מצוות מקודם אין רשאי לבוא עליהן במלחמה.

ההבדל מובן, דאלה שמקבלין עליהם שבע מצוות רק במלחמה מתוך כפייה, יש חשש שיחזרו לסורם, ועל כן עליהם לקבל גם עבדות. דהיינו, "שיהיו נבזים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל". לא כן אלה שמקיימים מכבר ז' מצוות. אין צורך שיקבלו גם עבדות ומס. על פי זה מובן שלמלך אין רשות לנהוג בגמישות ביחס לעבדות. משום שקבלת עבדות באה להבטיח את קיום קבלת שבע מצוות.

מהו הטעם לאיסור יציאה למלחמה על גויים המקיימים שבע מצוות בני נח? נראה, שהאיסור לצאת עליהם למלחמה אינו נובע מדין גר תושב שמצווין להחיותו (כפי שמסביר שם החזון איש), שהרי לא כתב "על אלה שקיבלן עליהן ז' מצוות". משמע שהאיסור שייך אפילו אם לא קיבלו עליהם שבע מצוות בבית דין ואין להם דין גר תושב. נראה שטעמו, משום שלא מצאנו היתר למלחמת רשות נגד אומות המקיימות שבע מצוות, ורק במקום

אלו? באלו מקרים ניתנה הרשות להילחם? על זה עונה הרמב"ם בהמשך, בהלכה הראשונה בפרק שאחריו: "אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצווה, ואי זו היא מלחמת מצווה, זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת רשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העממים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו". יוצא, איפוא, שגם מלחמת הרשות להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדולתו ושמעו הותרה רק במסגרת המטרה הכללית של הרמת דת האמת. רק כאשר מתקיימות שתי המטרות - המטרה הכללית לכוף את האויב לעזוב את האלילים ולקבל עליו שבע מצוות בני נח, והמטרה המדינית והבטחונית להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדולתו ושמעו, רק אז הותרה היציאה למלחמה, אמנם גם במקרה זה צריך המלך לקבל רשות מבית דין של שבעים ואחד, כפי שפוסק הרמב"ם בהלכה הבאה (ה"ב): "אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד".

נותר עוד לשאול: איזו מטרה היא העיקרית, הרחבת גבול ישראל או קבלת שבע מצוות? לפי תפיסתו של הרמב"ם במורה נבוכים, "שהכוונה הראשונה מן התורה כולה היתה להסיר ע"ז ומחיית זכרה". המטרה העיקרית היא קבלת ז' מצוות, שמשמעותה מלחמה נגד ע"ז וכל תועבותיה. לאור זה מובנים דברי הרמב"ם בספר המצוות: "יעוררו הלבבות למלחמה ויביאם לסכן את עצמם לעזור דת ה' ולשומרה ולהינקם מהסכלים המפסידים יושר המדינות". הואיל והמטרה העיקרית היא להילחם נגד עבודה זרה חייב הלוחם לדעת, כי "למען ייחוד השם הוא עושה

הזרה ההיא. ולא היו כל העניינים שווים. ובעונותינו הרבים לא נתפרשו לנו הדברים לפרטיהם ממיעוט השימוש המעשי מאז איבדנו חוסננו הלאומי, עד אשר ישיב לנו השי"ת עטרת תפארתנו במהרה בימינו. **כלומר** שעל בית הדין הגדול, שבנטילת רשות ממנו יוצאים למלחמת רשות.⁶ מוטל היה לבדוק את הסכנות המוסריות של כל תרבות אלילית. אשר נגדה יצאו למלחמה. משום שאלה היו היעדים העיקריים של המלחמה.

ד

לפי זה אין לנתק את דברי הרמב"ם בתחילת פרק ה' מדבריו בסוף פרק ד' וכך יש לקרוא את הרמב"ם. בהלכה אחרונה בפרק ד' כותב הרמב"ם:

כל הארץ שכובש הרי היא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה. ובכל אלו הדברים דינו דין, ובכל יהיו מעשיו לשם שמים. ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת. ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים ולהילחם מלחמות ה'. שאין ממליכים מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות. שנאמר: "ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו".

בהלכה זו ביאר הרמב"ם את המטרה הכללית של המלחמות: "להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע רשעים ולהילחם מלחמת ה'". זו המטרה הכללית, אבל אין להסיק, שתמיד חייב הוא לעסוק במלחמות. מתי הוא מצווה בפועל להילחם עבור מטרות

6 כמובא בהלכות מלכים פ"ה ה"ב.

מלחמה", ולכן חייב הוא להילחם בכל לבו ובכל נפשו ותהיה כוונתו לקדש שם שמים. אם זו המטרה העיקרית של מלחמת הרשות, תואמת מלחמה זו את המגמה שצריכה להיות מגמת המלך: "ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה'".

המסקנה העולה מבירור הלכה זו היא. שלדעת הרמב"ם כל מלחמות ישראל הן מלחמות מצווה, והן מלחמות הרשות - מטרתן העיקרית היא מלחמה למען ייחוד השם, לשבור זרוע רשעים ולמלאות העולם צדק. אין ספק שלתפיסה זו השלכות בתחום המחשבה היהודית, ואכמ"ל.